

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 159. 922: 37.015.3+376.1

Ю.О. БИСТРОВА,
*кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри дефектології та психологічної корекції
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*

КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Питання корекції професійного самовизначення учнів з психофізичними порушеннями є актуальним, оскільки однією з найважливіших умов успішної соціальної інтеграції є оволодіння професією. У статті викладено рекомендації щодо проведення корекційної та профорієнтаційної роботи зі слабозорими та розумово відсталими учнями.

Ключові слова: професійна соціалізація, порушення зору, розумова відсталість, корекційна робота.

Професійне самовизначення є провідним новоутворенням в юнацькому віці. Проблему професійного самовизначення з точки зору її психологічного змісту можна розглядати у трьох аспектах: як проблему самореалізації особистості, як проблему вибору й прийняття рішень і як проблему адаптації в широкому розумінні (Л.І. Божович, О.І. Галкіна, Л.М. Злобін, Є.О. Климов, Д.Ю. Олексієвських, І.С. Кон, О.В. Петровський, Д.І. Фельдштейн, В.В. Чебишева).

Таким чином, професійне самовизначення особистості – це складний багатокомпонентний процес, спрямований на вирішення людиною важливих питань самоактуалізації, здійснення вибору й знаходження свого місця в життєвому просторі. Процедура вибору професії потребує психологічної допомоги, консультування, підтримки і насамперед – діагностики [4].

Проблеми професійного самовизначення необхідно розглядати в більш широких контекстах планування життя й знаходження свого місця в суспільстві (В.І. Бондар, К.В. Рейда).

У межах цього питання на базі Рубіжанського, Петровського навчально-реабілітаційних центрів та Конотопської, Кременської загальноосвітніх спеціальних шкіл-інтернатів, КЗ СЗШ № 45 (м. Луганськ) було проведено експеримент щодо психолого-педагогічного забезпечення професійно-трудової соціалізації випускників [1; 2].

Метою дослідження було впровадження корекційних та профорієнтаційних програм і підготовка рекомендацій щодо проведення психолого-корекційної і професійно орієнтованої роботи з розумово відсталими учнями та учнями з порушеннями зору як складової забезпечення наступності у процесі їхнього професійного самовизначення – запоруки успішної професійно-трудової соціалізації.

Перед початком профорієнтаційної корекційної роботи було проведено констатувальний експеримент, у ході якого виявляли рівень психологічної готовності учнів до професійного самовизначення, мотиви вибору професії. Під час проведення тренінгових занять проводилася додаткова діагностика експериментальної групи, виявляли тип особистості учнів, сфери їх професійного вибору і особистісні якості, необхідні для тієї або іншої професії [1; 2].

За результатами проведення методики «Диференційно-діагностичний опитувальник» встановлено, що 25% виборів – це інтерес до професій типу Т («людина – техніка»). Учні, що зробили цей вибір, підходять такі професії, як слюсар, швачка, механік тощо.

Ще 25% виборів – зацікавленість професіями типу П («людина – природа»). Сюди належать усі професії, пов'язані з рослинництвом, тваринництвом, лісовим господарством. Наприклад, тваринник, квітникар-флорист, птахівник, егер, лісовод.

17% виборів – спрямованість на професії типу Х («людина – художній образ»). До цього типу належать професії творчого характеру: художник, мереживниця, маляр, гончар, чеканник.

17% виборів – схильність до професій типу Л («людина – людина»). Це професії, пов'язані зі спілкуванням і обслуговуванням людей, а саме: перукар, медсестра з масажу, санітарка, помічник вихователя тощо.

16% виборів – інтерес до професій типу З («людина – знакова система»). Це професії кресляра, програміста, статиста, лінгвіста й деякі інші, тобто всі професії, пов'язані з цифровими й буквеними знаками.

Треба відзначити, що випускники сільських шкіл і районних центрів, де при школі є присадибні ділянки або власне господарство частіше обирали професії сфери «людина – природа», а випускники міських шкіл частіше цікавилися професіями сфери «людина – художній образ». Так, художні професії обирають учні, які займаються в творчих гуртках. Це говорить про те, що для розумово відсталих дуже важливі практичний досвід і наочні приклади при виборі професії.

Таким чином, ми бачимо, що розумово відсталі випускники найбільше приваблюють все ж таки технічні професії та професії, пов'язані з рослинництвом і тваринництвом, які їм знайомі з шкільних майстерень і господарств (рис. 1).

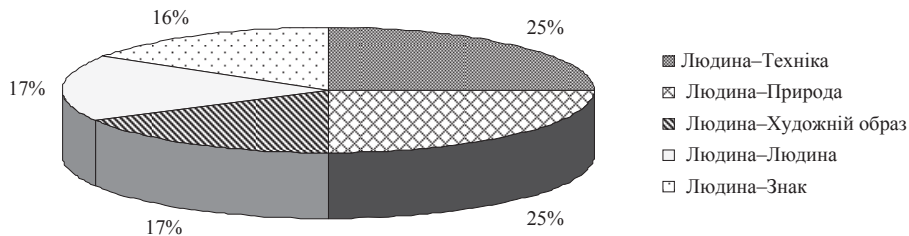

Рис. 1. Кількість виборів (%) різних сфер професійної діяльності розумово відсталими учнями

На жаль, 11,54% учнів, які брали участь в констатуючому експерименті, взагалі не змогли зробити вибір. Це ще раз підтверджує їх психологічну неготовність до професійного самовизначення. Навіть сам процес діагностики не викликав у них інтересу, вони не хотіли визначити відповідні їм професії і не бажають працювати в майбутньому.

Серед обстежуваних були учні, які навпаки виявили цікавість відразу до усіх 5 або 4 сфер професій – 46,15% та 23,07% відповідно. Це говорить про те, що у них немає чіткого уявлення про свої можливості, немає стійкого інтересу до певних видів діяльності, учні не знають своїх схильностей, не мають професійного плану. Але в той же час це вказує на потенціал учнів, на можливість спрямованість на певну сферу професій у разі проведення з ними профорієнтаційної корекційної роботи.

Чіткий вибір тільки однієї професійної сфери не зробив жоден учень. Таким чином, жоден випускник з розумовою відсталістю не має високої готовності до професійного самовизначення.

У ході бесід під час проведення методики виявився цікавий факт, що учні часто не хочуть робити вибір тих видів діяльності, з якими добре знайомі. Часто з розділу «можу» вони обирали знайомі їм навички, але відмовлялися їх вибирати в розділі «хочу» («це мені ще в школі набридло»; «тільки не це! ну і що, що вмію, розучуся», «я ось тільки начальником бути хочу або директором, тоді працювати не треба і не потрібно нічого уміти»).

Аналіз результатів у випускників з порушеннями зору.

За результатами проведення методики встановлено, що 27% виборів – це інтерес до професій типу П («людина – природа»). Учням, що зробили цей вибір підходять такі професії, як квітникар-флорист, зоотехнік, агроном, ветеринар, ландшафтний дизайнер тощо.

Ще 27% виборів – учні виявили схильність до професій типу Л («людина – людина»). Це професії, пов'язані зі спілкуванням і обслуговуванням людей, а саме: юрист, перукар, лікар, вчитель, медична сестра, психолог, логопед, вихователь, стиліст та ін.

19% виборів – це інтерес до професій типу Т («людина – техніка»). Учням, що зробили цей вибір, підходять такі професії, як водій, слюсар, швачка, механік, майстер комп'ютерних систем, інженер тощо.

14% виборів – спрямованість на професії типу Х («людина – художній образ»). До цього типу належать професії творчого характеру: художник, мереживниця, маляр, дизайнер, ювелір, гравер, артист, архітектор.

13% виборів – учні виявили інтерес до професій типу З («людина – знакова система»). Це професії бухгалтера, кресляра, програміста, статиста, економіста, лінгвіста і деякі інші, тобто всі професії, пов'язані з цифровими й буквеними знаками.

Таким чином, ми бачимо, що випускників з порушеннями зору найбільше приваблюють професії, пов'язані з рослинництвом і тваринництвом, які їм знайомі з шкільних майстерень і господарств і професії, пов'язані із обслуговуванням людей (рис. 2).

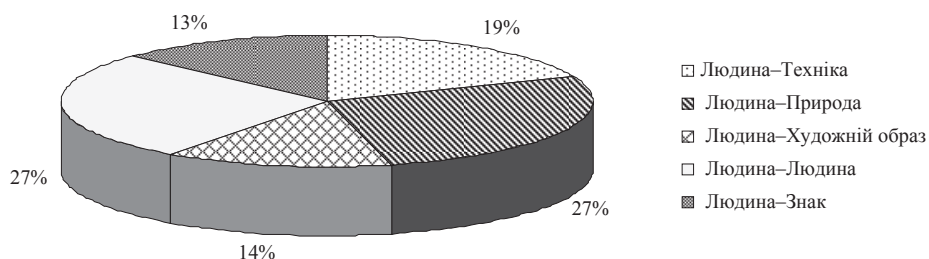

Рис. 2. Кількість виборів (%) різних сфер професійної діяльності учнями з порушеннями зору

У бесідах із слабозорими учнями було встановлено, що їх притягають професії, знайомі їм з дитинства: вчитель, лікар, вихователь, але вони вважають, що через низький зір не зможуть працювати в школі («...я впораюся, я добре вчуся та відмінно знаю шкільні предмети, люблю дітей, але наді мною сміятимуться учні, дадуть мені прізвисько Очкаста; «...хочу бути лікарем, там завжди чисто і прохолодно в кабінеті, тільки як я перевіряти му зір у дітей, якщо сама погано бачу?»).

Також як і розумово відсталі, учні з порушеннями зору часто не могли визначитися з вибором професії і називали привабливими усі 5 професійних сфер (36%). Між тим на відміну від учнів з пониженим інтелектом в експериментальній групі слабозорих були учні, які чітко обирали тільки одну сферу діяльності. Це говорить про достатню готовність цих випускників до професійного самовизначення. На жаль, до початку профорієнтаційних корекційних занять цей показник був низький (8%), але він вказував на потенційні можливості учнів з порушеннями зору.

Попередня діагностика показала, що у розумово відсталих школярів не сформоване чітке уявлення про професії. У різних методиках вони обирали різні професії, які належать до різних сфер діяльності, змінювали свій вибір у ході дослідження. Їхні бажання і переваги («хочу») не збігалися з їхніми можливостями, уміннями, навичками («можу»). Хоча багато учнів експериментальної групи були спроможні чітко назвати свої здібності, свій тип темпераменту, охарактеризувати свої позитивні і негативні особистісні якості. Слабозорі учні, навпаки, адекватно оцінювали свої можливості і зіставляли з привабливістю професії, але іноді не могли зупинитися на конкретному виборі, вважали привабливими обидва варіанти.

Усе це говорить про те, що в учнів є багаж знань, потенціал компетенцій, отриманих у ході експериментальної роботи на першому і другому етапі, але він потребує закріплення і систематизації. На це спрямований III етап системи психолого-педагогічного забезпечення професійно-трудової соціалізації осіб з психофізичними порушеннями.

Матеріали корекційно-профорієнтаційної тренінгової роботи широко наведено у працях О.М. Висоцької, Т.П. Демідової, А.С. Жарко, М.Л. Коломинського, І.І. Мамайчук, А.О. Осипової, Т.М. Титаренко, Ю.В. Тюшева, Б.О. Федорішина та ін.

Корекція професійного самовизначення складається з корекції особистісних якостей учнів, міжособистісних стосунків, комунікативної діяльності, ґрунтується на наукових підходах. Мета корекції – зміна засвоєних учнями стереотипів, які не приносять користь, засобів реагування на життєві ситуації; корекція та розвиток певних здібностей, інтересів; розкриття привабливості професій, в яких учень може проявити власні здібності [3; 5].

Проблеми професійного самовизначення необхідно розглядати в більш широких контекстах планування життя й знаходження свого місця в суспільстві. Добра профорієнтаційна програма більшою мірою повинна бути проблемною. У дискусійній формі потрібно обговорювати не тільки проблеми працевлаштування в сучасному світі, але й поліпшення цього світу через основну справу свого життя, тобто через професію.

Звичайно, що такі дискусії в підліткових класах повинні управлятися й контролюватися психологами-профконсультантами. Для цього важливо розробляти принципово нові методи й форми роботи, а не просто тестувати школярів, надаючи їм рекомендації. Більш цікаві форми роботи – це такі, коли підліток, який самовизначається, поступово починає відчувати свою причетність до культурно-історичного процесу, бачити себе майбутнім соціальним суб'єктом, громадянином своєї країни.

У роботі шкільного профконсультанта важливе місце займає індивідуальна робота з підлітками. Індивідуальні профконсультації є не тільки доповненням до групових форм і методів роботи, але і їхнім природним продовженням. Іноді психологи скаржаться, що підлітки не йдуть до них на консультації. Рекомендується на групових заняттях (або в роботі з класом) давати тести й опитувальники не стільки для об'єктивної діагностики, скільки для мотивації школярів до індивідуального обговорення отриманих результатів. І тоді проблему мотивації частково буде вирішено. При цьому варто пам'ятати, що індивідуальна профконсультація – справа добровільна.

Пріоритетні напрями профорієнтаційної роботи з підлітками та юнаками:

5 – 6 клас – професійна освіта та знайомство з окремими професіями, їхньою суспільною значущістю. Пропаганда професій, найбільш затребуваних суспільством і оволодіння якими є доступним для розумово відсталих або слабозорих випускників.

7 клас – систематизація знань про світ професій залежно від цілей і умов праці. Знайомство з психологічними основами професійного вибору. Профдіагностика.

Заняття з підлітками спрямовані переважно на розвиток у підлітків професійної свідомості, формування особистісного змісту вибору конкретної професії, розвиток уміння співвідносити суспільні цілі вибору сфери діяльності зі своїми ідеалами й реальними можливостями.

8 – 9 клас – поглиблення знань про вимоги професії до людини; розвиток механізмів самопізнання; корекція самооцінки й формування уявлень про подальшу життєву перспективу за допомогою виконання професійних проб; формування професійно-важливих якостей в обраному виді праці; контроль і корекція професійних планів; оцінювання результатів досягнень в обраній діяльності; соціально-професійна адаптація.

Профорієнтаційні заняття проводять систематично упродовж навчального року. Тривалість одного заняття можна варіювати від однієї академічної до однієї астрономічної години, залежно від специфіки й провідного виду діяльності (наприклад, час заняття може зростати при проведенні психолого-діагностичної роботи, організації екскурсії, виконанні професійної проби учнями).

Важливий етап професійно-трудової соціалізації осіб з психофізичними порушеннями – професійна орієнтація учнів у період загальнотехнічної підготовки, що дозволяє вирішувати проблему соціально-трудової реабілітації учнів, підготувати їх до більш правильно-го професійного самовизначення.

Загальнотехнічну підготовку школярів розглядають як складну, поступальну систему професійних проб на відповідній загальноосвітній основі з політехнічним напрямом.

Важливим моментом профорієнтаційної роботи на цьому рівні трудової підготовки учнів є уточнення, конкретизація й диференціація уявлень учнів допоміжних шкіл про

професії. Шляхом різних трудових проб на базі шкільних навчальних майстерень, навчальних дослідних ділянок, позакласних трудових заходів і виконання суспільно корисної праці здійснюється планова трудова підготовка, надається різнобічна інформація про види доступної праці, про вимоги конкретних професій до кандидата, про соціальну значущість професій, умови праці [3].

У загальній системі профорієнтації при загальнотехнічній підготовці професійна освіта поєднується з професійною агітацією й профконсультацією. Сполучення цієї роботи зі свідомим засвоєнням учнями навчальних предметів, відповідним вихованням й трудовою підготовкою є основою професійного самовизначення учнів, що сприяє більш свідомому вибору професії випускниками.

Основними формами професійної освіти й пропаганди є бесіди, лекції, обговорення фільмів, статей, книг відповідного змісту, зустрічі з випускниками, передовими працівниками виробництва, героями праці, батьками, екскурсії, суспільно корисна праця. Під час проведення цієї роботи учнів у доступній формі знайомлять із певною професією, її соціальною значущістю, престижем, перспективою працевлаштування, підвищенням кваліфікації, технікою безпеки, матеріальним забезпеченням, санітарно-гігієнічними умовами праці, демонструють приклади наполегливої праці, високої продуктивності.

На прикладах кращих працівників виробництва в учнів формуються риси позитивного ставлення до праці: старанність, чесність, працьовитість, ретельність, дисциплінованість, боротьба за якість, економію тощо.

Важливо також звертати увагу на міжособистісні стосунки в колективі, практично показати учням суть і значення взаємодопомоги, поваги, дружби, товариства в колективі.

На цьому рівні професійної орієнтації здійснюються підготовчий і завершальний етапи профконсультації. Зокрема, підготовчий етап проводиться на всіх рівнях професійної орієнтації. У процесі загальнотехнічної підготовки триває вивчення й формування особистості учня. В умовах допоміжного навчання це особливо важливо при загальнотехнічній підготовці, яка забезпечує широкопрофільне трудове навчання, створює сприятливі умови для пізнання й корекції аномальної особистості, дозволяє більш успішно формувати професійні інтереси, здібності та схильності учнів, сформувані психологічну готовність їх до вибору професії.

Цей етап сприяє проведенню й завершальній профконсультації, що допомагає учню правильно обрати подальший життєвий шлях відповідно до його здібностей. Вона проводиться в період завершення загальнотехнічної підготовки підлітків та юнаків і переходу до професійного навчання.

У цих умовах спостерігається злиття профконсультації із професійним відбором. Здійснюється така робота тільки педагогічним колективом спеціального навчального закладу за активної участі лікаря-фахівця з урахуванням побажань батьків.

На сучасному рівні розвитку спеціальної освіти не виникає сумніву в доцільності профорієнтаційної роботи, що сприяє правильному професійному самовизначенню випускників. Однак ані загальна, ані спеціальна психологія ще не має чітко розроблених методик експериментально-психологічного дослідження з метою профконсультації і професійного відбору.

Подальші рекомендації є модернізованою й адаптованою схемою проведення профконсультації, запропонованою К.К. Платоновим [5]:

1. Професійна консультація повинна починатися з аналізу структури особистості учня. Матеріалом для цього є зібрані шкільною комісією з профорієнтаційної роботи узагальнені дані про особливості професійних якостей учня, його розвитку, поведінки, діяльності на різних ступенях навчання, у різних умовах навчальної й практичної діяльності. Ці дані за необхідності доповнюються спеціальними експериментально-психологічними дослідженнями й медичним обстеженням. На початку консультативної роботи з учнями проводилася методика «Психологічний тест базових рис особистості підлітків» Г.Ю. Айзенка в адаптації Ю.О. Бистрової. Опитувальник призначений для визначення типу темпераменту та базових рис особистості. Індивідуальна швидкість становлення та зміни схильностей, певна широчінь їх у деяких аспектах (за інших рівних умов) зумовлені й рисами темпераменту: жвавість чи повільність, більша чи менша витривалість надають певної своєрідності тому, як формуються і виявляються схильності.

2. Аналіз зазначених даних здійснюється з метою:

- а) визначити доступну для учня сферу подальшої діяльності;
- б) визначити професійні галузі з урахуванням потреби в кадрах і практичних можливостей учня для подальшої трудової діяльності;
- в) здійснити вибір професії з урахуванням рівня підготовки, стану здоров'я, властивостей особистості.

3. Визначити рекомендації щодо розвитку відсутніх і вдосконалювання недостатньо розвинених якостей особистості, необхідних для оволодіння обраною професією.

Професійна консультація (завершальна) повинна надавати кваліфіковану рекомендацію профілю професійного навчання кожного учня.

Підготовча профконсультація на рівні загальнотехнічної підготовки в одних випадках стикається із завершальною (відшукування шляхів удосконалення професійних якостей особистості), в інших – доповнює її (вивчення структури особистості).

Здійснення правильної професійної орієнтації, вибору професії й певного рівня професійного навчання можливе за умови забезпечення належної загальнотехнічної підготовки на відповідній загальноосвітній основі з політехнічним напрямом.

Це підтверджують дані катамнезу, результати працевлаштування й закріплення на робочому місці випускників з порушеннями психофізичного розвитку, а також досвід роботи спеціальних шкіл різних профілів.

Профорієнтаційна робота в період професійного навчання осіб з порушеннями психофізичного розвитку.

Професійне навчання підлітків є завершальною ланкою їхньої трудової підготовки, якісний рівень якої значною мірою зумовлюється всією попередньою роботою з трудового виховання, навчання й професійної орієнтації учнів спеціальних навчальних закладів.

У період професійної підготовки школярів профорієнтаційна робота, яка є продовженням попереднього етапу, передбачає професійну освіту, професійну пропаганду, професійну консультацію й професійну адаптацію.

Реалізується ця робота тими ж шляхами, що й на більш ранніх етапах, хоча набуває деякої специфіки.

На цьому рівні трудової підготовки потрібно приділяти більше уваги ознайомленню підлітків із суміжними, близькими до досліджуваної професії спеціальностями, створюючи тим самим у них певну готовність до підвищення кваліфікації, перекваліфікації, оволодіння декількома спорідненими спеціальностями.

При здійсненні професійної пропаганди в період професійного навчання підлітків необхідно знайомити з найпоширенішими формами державної профпропаганди.

На рівні професійної підготовки здійснюється уточнювальна професійна консультація цього контингенту підлітків, що дозволяє провести найбільш раціональне уточнення й, якщо в цьому є необхідність, зміну вибраного професійного шляху. Немає необхідності доводити, наскільки важливий цей етап профконсультації при навчанні дітей з психофізичними вадами, діагноз і прогноз розвитку особистості яких дуже складний.

Засобом досягнення цілей уточнювальної профконсультації є постійне кваліфіковане психолого-педагогічне спостереження за особистістю й діяльністю учня в процесі оволодіння ним професією.

На особливу увагу в цей період трудової підготовки заслуговує спеціальна робота, спрямована на розвиток особистісних якостей, необхідних для успішної соціальної адаптації підлітків.

У цьому зв'язку необхідно відзначити велике значення виробничої практики учнів безпосередньо в робочому колективі на підприємстві, що залучає підлітка в природні умови виробничих відносин, режиму роботи.

Таким чином, на цьому рівні трудової підготовки школярів з психофізичними порушеннями під час проведення профорієнтаційної роботи здійснюється поєднання їхнього професійного навчання з формуванням умінь встановлювати позитивні професійні міжособистісні стосунки, що підвищує якість професійної адаптації.

На третьому рівні «чиста» профорієнтація малоефективна: проблеми професійного самовизначення необхідно розглядати в більш широких контекстах планування життя й зна-

ходження свого місця в суспільстві. Гарна профорієнтаційна програма більшою мірою повинна бути проблемною. У дискусійній формі потрібно обговорювати не тільки проблеми працевлаштування в цьому світі, але й поліпшення цього світу через основну справу свого життя, тобто через професію.

Звичайно, що такі дискусії в підліткових класах мають бути керовані й контрольовані психологами-профконсультантами. Для цього важливо розробляти принципово нові методи й форми роботи.

Значно більш ефективним засобом для вирішення багатьох психологічних проблем старших школярів є спеціальні методи групової роботи, коли допомогу надає не нав'язливий дорослий, а самі діти – учасники групового процесу. Не слід думати, що це зможуть забезпечити якісь заняття, які за формою й змістом мало відрізняються від звичайних уроків, на яких даються знання й формуються вміння й навички. Потрібні принципово нові форми проведення групових занять із дітьми, що спираються на активні методи навчання. Оптимальним методом може бути психологічне тренінгове заняття з розвитку самосвідомості старшокласників.

З метою забезпечення наступності в процесі професійно-трудової соціалізації осіб з порушеннями психофізичного розвитку існує два основних напрями – навчання учнів через проведення спеціально організованих тренінгових занять і залучення їх у реальну практику.

Технологія тренінгових занять продуктивна в роботі спеціального психолога, соціального та корекційного педагога, класного керівника, педагога-організатора. Потрібно наголосити, що мова йде не про класичні соціально-психологічні тренінги, які мають вести тільки фахівці. Ми розглядаємо тренінгове заняття як форму, орієнтовану на залучення учнів в соціальну дію, на розвиток їхньої соціальної поведінки і соціального інтелекту.

Отже, оптимальним методом навчання школярів з порушеннями психофізичного розвитку навичкам соціальної та професійно-трудової адаптації є, як показало наше дослідження, технологія тренінгових занять. Це обумовлене, насамперед, деякими особливостями цієї форми корекції. По-перше, тренінгове заняття передбачає цілеспрямоване відпрацювання конкретних навичок, способів спілкування, поведінки. По-друге, ця форма передбачає роботу з невеликою групою учнів, і тому кожен учасник обов'язково залучений в процес. По-третє, організація роботи в тренінговому занятті відрізняється від урочної форми і викликає інтерес у школярів своєю незвичністю. По-четверте, дозволяє закласти в цю форму фактично будь-який зміст залежно від цілей дорослих і школярів. Усе це і визначило вибір форми корекційної профорієнтаційної роботи у вигляді тренінгового заняття.

Ми пропонуємо на третьому рівні профорієнтаційної роботи з підлітками і юнаками проводити такі тренінгові заняття: 1) «Помріємо про майбутню професію»; 2) «Таємниці власного Я»; 3) «Моє бачення майбутньої професії»; 4) «Професія «мовою тіла», або «ані слова про професії»; 5) «Ваші думки про професії»; 6) «У мене все вийде»; 7) «Немає проблем!»; 8) «Поговоримо про життєві цінності»; 9) «На шляху до мети»; 10) «Побажайте мені доброго шляху».

Використовуються такі групи профорієнтаційних методів: інформаційно-довідкові, просвітницькі (зустрічі школярів з фахівцями різних професій, пізнавальні й просвітницькі лекції про шляхи вирішення проблем самовизначення, навчальні фільми тощо); професійної психодіагностики (бесіди, анкети, опитувальники, тести тощо); морально-емоційної підтримки клієнтів (тренінги, профорієнтаційні ігри, ігрові профорієнтаційні вправи тощо); методи надання допомоги в конкретному виборі й прийнятті рішення (побудова «ланцюжка» основних ходів, побудова системи різних варіантів дій клієнта тощо).

Під час планування тренінгових занять ведучий повинен проаналізувати всю попередню інформацію про учнів для того, щоб підібрати ігри з урахуванням особистісних особливостей учасників, рівня їх психологічної готовності до професійного вибору, найпоширеніших помилок, яких припускаються при виборі професії школярами конкретної групи.

Дослідження показало, що завдяки своєчасним і комплексним заходам можливе надання допомоги школярам у виборі професійного шляху. Організація системи забезпечення процесу професійно-трудової соціалізації підлітків і юнаків з вадами психофізичного розвитку в умовах спеціальної школи допомагає вирішити більшість проблем, пов'язаних з їхнім професійним самовизначенням.

Список використаної літератури

1. Бистрова Ю.О. Модель забезпечення наступності в процесі професійно-трудової соціалізації учнів з порушеннями зору в РНРЦ «Кришталік» / Ю.О. Бистрова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2012. – № 11 (246). – С. 38–48.
2. Бистрова Ю.О. Психолого-педагогічне забезпечення професійного самовизначення розумово відсталих підлітків / Ю.О. Бистрова // Освіта на Луганщині: науково-методичний журнал. – 2010. – № 2 (33). – С. 149–155.
3. Бондар В.І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навч. посіб. / В.І. Бондар. – К.: Наш час, 2005. – 176 с.
4. Климов Е.А. Психологическое профессиональное самоопределение / Е.А. Климов. – М.: Просвещение, 1989. – 223 с.
5. Синьов В.М. Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії / В.М. Синьов. – К.: МП Леся, 2010. – 779 с.

Вопрос коррекции профессиональной социализации учащихся с психофизическими нарушениями является актуальным, т.к. одним из важнейших условий успешной социальной интеграции является овладение профессией. В статье изложены рекомендации по проведению коррекционной и профориентационной работы со слабовидящими и умственно отсталыми учащимися.

Ключевые слова: профессиональная социализация, нарушение зрения, умственная отсталость, коррекция.

The question of correction of professional socialization of students with psychical and physical developmental problems is important because one of the major conditions of successful social integration is gaining command of a profession. The article offers recommendations on correction and professionally oriented work with students who suffer from sight problems and with mentally retarded students.

Key words: professional socialization, sight problems, mental retardation, correction.

Надійшло до редакції 7.09.2012.